

DOM, CESARJA!
Domáci Prijatelj.
 VSE ZA VERBO.
 Zabavno-poučna priloga „Mir-u“.

Leto I.

V Celovcu 30. avgusta 1897.

Štev. 16.

Gorska slika iz minulih dnij.

(Spisal Reberčan.)

Na južno-vzhodni strani Obirja se razprostira dolgo, precej visoko gorovje. Kar se jaz spominjam, mu pravijo „stara gora“. Kakor sivi Obir in skoro vsi njegovi manjši sosedje, je tudi imenovana gora polna podzemeljskih zakladov. Nahaja se namreč v njih mnogo svinca, in tu pa tam se je našla celò bakrena ruda. Umevno je torej, da je na raznih krajih najti rudarskih bajt, večjih ali manjših, kakoršnih je zahtevala ravno potreba. Nekaj jih stoji še dobro ohranjenih in so večinoma še v rabi, druge pa so popolnoma opuščene, in le podrtine nam pričajo, da se je pred nedavnim časom tod še gibalo živahno življenje. Žakaj je v teh krajih rudarstvo do malega jenjalo, je vzrok to, da so stare jame do dobra izpraznjene in oplenjene, novih iskati in najti je pa jako težavno in je treba zato mnogo denarja. Nobeden pa ne daruje rad veliko za tak, več ali manj nezanesljiv poskus. Tako torej rudarstvo vedno bolj in bolj peša in morda ne bo več dolgo, da bodo zakopali — zadnjega „knapa“.

Med največje jame, v katerih še vrtajo posamezniki, se gotovo sme všteti „jama pod Štokom“. Dolga je več ur hodà. Tam je tudi velika, zidana rudarska hiša, ali kakor pravijo rudarji „knapovska bajta“. Tu sta delala tudi moj oče in mati ter imela mene pri sebi. Vsake štirnajst dni sem prišel „s knapov“ domu v Železno Kapljo, kjer smo potem ostali čez nedeljo. V pondeljek se je šlo zopet na delo. Dokler je bilo treba hoditi po ravni cesti, tako dolgo sem šel sam. Za hrib pa moje „drobne nožice“ še niso bile godne, in zato so me v goro vedno oče nosili v — košu, skoro ves čas do vrha, dokler nisem spolnil 6. leta. Zadnje leto svoje „knapovske službe“ pa sem hodil že sam dol in gor.

Kake četrte ure od „Štokove“ rudarske hiše višje v gore je stalo pred leti še drugo, leseno pohištvo „H...rihova kajža“ imenovana. Čeravno sem še le nosil še prve hlačice, ko sem zahajal tja, vendar se še sedaj dobro spominjam, kako je bilo pohištvo in ozemlje in kakšni so bili ljudje.

Hiša je bila majhna in nizka. Zgrajena iz hlodov, je bila zunaj in znotraj enaka, namreč čisto črna. Le

na veliki peči v kotu majhne sobe se je še poznalo, da je bila nekdanj pobeljena. Kakó svetlo je bilo v sobi, posnel si lahko iz tega, da je imela samo dvoje majhnih okenc in da je streha segala jako globoko nad okna. Zadej za hišo je stal še majhen, lesen hlev, v katerem je samovala in gladovala kravica. So-li imeli tudi kaj ščetincev, ne vem. Vikati jih nikdar nisem slišal in videl jih tudi nisem. V bregu za hišo in hlevom se je razprostirala precej velika senožet, ki je bila v znamenje, da spada k hišici, obkoljena s plotom. To je bilo torej kraljestvo samovladarice „H...rihove Špele“. Odkar sem jo jaz poznal, je bila vdova. Imela je sina Miha, ki je takrat že pridno kopal rudo, in hčerko, osemletno Ciljko. Ta je morala pasti kravo, toda večkrat je bilo treba, da bi bila krava pasla — njo. Povsod je je bilo dovolj, samo tam ne, kjer bi imela biti. Paša jo je torej po letu grozno jezila, ker je morala letati po gozdu semtertje, ko bi bila vendar toli rada doma prodajala lenobo. Jeseni, ko so posekali, in se je pasla kravica za hišo, je bilo za Ciljko nekoliko boljše, ker ji je bilo zdaj samo toliko treba paziti, da živinče ni všlo onstran plotù. Kakó je to mogoče, bi morda kdo vprašal? Prav lahko. Plot je bil namreč tak, da se je na nekterih krajih podrl, če je goved po naključju z repom ob njega zadela.

Neko jesen, ko je Ciljka pasla ali prav za prav, ko je Ciljko pasel — deklè je imelo namreč navado, da se je v svojem govoru in v svojih dejanjih čutilo fanta — zopet v domači ograji, sem šel tudi jaz pomagat. Pasla sva skupaj celo popoldan, ne da bi se bilo kaj posebnega zgodilo. Protí večeru pa mi pride hudomušna misel v glavo, da sem zlezal kravi na hrbet, menéč, da bom jahal na njej domu, kakor na kakem žrebetu. Toda joj! Drugače čisto pohlevno živinče je postalo na mah živahno. Kakor bi trenil, je skočila najpopred v stran, potem pa hajd! z menoj v dir. Razburjena živalica je šinila preko perelega plotù ali bolje skoz njega, kakor bi ga niti ne bilo, ter drvela s svojim jezdecem v najgostejšo hosto. Kako da nisem loputnil precej na tla, še zdaj ne vem. Dokler sem jahal po prostem, ni bilo ravno sile. Ali pravo trpljenje se je začelo v gošči. Ob levi in desni so me sekale šibe po obrazu in po rokah. Trnje me je zbadalo skozi tanko obleko ter jo strgalo na več krajih. Akoravno sem bil takrat sedemleten dečko, zavesti vendar nisem zgubil, še manj pa se

morda jokal ali vpil na pomoč. Hladnokrvno sem čakal priložnosti, rešiti se na ta ali oni način. In, hvala Bogu, ni mi bilo treba predolgo hrepeneti po njej. Zagledal sem pred seboj precej debelo smreko in si mislil: ta me reši, ako le ta preklicana kravica blagovoli leteti dosti blizu mimo nje. In res. Besna žival sama se me je menda hotela odkrižati ter letela trdo mimo drevesa. To priliko sem porabil in se debela z obema rokama oklenil ter izpustil živinče pod seboj. Ko sem stopil na trda tla, sem čutil, da se tresem na celem životu. Kmalu pa mi je poleglo in bil sem vesel, ker nisem trpel večje škode, nego da sem bil malo opraskan in raztrgan.

Skrbelo pa me je, kaj poreče dobra mati, ko me zagleda takega in kakó naj se ji izgovorim. Vendar, kdo si je v takih slučajih kedaj zaradi izgovora v zadregi? Hitro sem natrgal najlepših rož, kar sem jih našel in ko sem prišel domu, mi je mati res verjela, da sem se, po grmovju cvetlice iskáje, zamotal se med trnje in to me je razpraskalo in raztrgalo. Da svoji materi nisem povedal resnice, to res ni bilo lepo in prav, a kaj sem hotel? Ko bi bil kako drugo neumnost počel, bi se ne bil zlagal, toda povedati, da sem kravo jahal, ni bilo mogoče. Kaznovan sem bil za svojo porednost itak že dovolj, in kar nič si nisem želel za večerjo še prav osoljenega „brezovega močnika“, s katerim me je mati pri takih priložnostih kaj rada redila.

Samo ob sebi je umevno, da tudi Ciljina mati Špela o tem ni slutila ničesar. Prignala sva goved skupno domov, in ko je bila v hlevu, sem se jaz poslovil, ne da bi se bil starki prikazal. Bal sem se je bolj, nego rodne matere, četudi nimam vzroka trditi, da je bila kdaj huda náme, ampak jaz se sploh tujemu človeku nisem maral zameriti, najmanj pa njej, čudakinji vesoljnega ženstva.

Bila je to čokasta oseba, srednje velikosti in jako vsakdanjega obraza, stara nad petdeset let. Na prvi

pogled si uganil, da pri hiši trpijo pomanjkanja vode ali pa, da ima ženska posebno ljubezen do — nesnage. Prvo je bilo res, drugo pa še bolj gotovo. Druga njena posebnost je bila, da se je vedno kregala nad svojima nadebudnima potomcema in njih oštevala zaradi tistih slabih lastnostij, katerih je imela sama v obilni meri. Če pa ni opravljala tega navadnega svojega posla, je pa za pečjo spala ter dajala v rednih premolkih tiste

haplju-haplju-glasove od sebe, kateri se sicer slišijo, kedar kdo svetilko ugaša. Ali če hočete bolj kratko: ženica se je vedno kregala, kedar ni spala, in vedno spala, kedar se ni kregala.

Res, vzorna gospodinja, kaj ne! Pa glej! Skoro bi bil pozabil glavno stvar. Stara Špela je tudi strastno — kadila in njuhala (šnofala) tobak. Če se že pri možkih redko kedaj pripeti, da jeden in isti kadi in njuha ob enem, je to tembolj nenavadno pri ženski, kteri se niti jedno niti drugo ne podá kaj prida. Toda pri naši majki je bilo vse mogoče, torej tudi to. Pipico, katero je ljubila bolj, kakor kterege izmed otrok, je najbrž podedovala po svojem možu. Bila je čisto priprosta „čedra“ iz smolovega (brinjevega) lesa izrezljana, iz ktere je puhala mogočne oblake. Če je pa dela pipo iz ust in rok, je pa „šnofala“ v jednomer, in sicer ravno isti tobak, kterege je tudi kadila. Kaj, menda si vendar ni mašila kar celega v nos? bi utegnil kdo vprašati. Ne, tega ni storila, ampak cel zavitek navadnega tobaka je prav dobro

posušila, pozimi na peči, poletu na gorkem solncu, te ga potem zmulila v prah. Kedar je imela tega dovolj, takrat je bila dobre volje. Nosila ga je s prvimi tremi prsti desne roke v velikih porcijah shranjevati v svoji široki dve nosnici. Prste je potem obrisala v svoj prtén predpasnik, ki se je polagoma začel strjevati in svetiti. Naredila se je bila na njem cela skorja! In to je Špela hotela. Kedar ji je „šnofovca“ zmanjkalo in tudi tobaka ni imela, da bi si bila novega naredila, takrat

Marijino Celje.

— sila kola lomi — je sušila svoj predpasnik, in ko je bila omenjena skorja na njem dovolj suha in trda, jo je zmulila raz prt in si tako zopet pomagala iz zadrege. V slučaju, da ji je pa vsega zmanjkalo, takrat je pa vsiljevala rudarjem mleko, bodisi sladko ali kislo, in rajši bi bila vse prodala nego stradala tobaka; pa žal, le malokdo je bil volje vzeti od nje mleka, ker so pravili, da je bil čestokrat — s „cimetom“ posut. Kaj je počela, ko se je skrčilo število rudarjev „pod Štokom“ na celih pet mož, pri katerih gotovo ni mnogo skupila, ne vem, a to vem, da predolgo ni trpela, ker je že dokaj let, odkar sem slišal, da se je preselila na boljši svet. Ob enem sem tudi zvedel, da je pogorelo do tal njeno pohištvo. Nje in njenega domú torej ni več, a spomin na njo se bo ohranil, dokler bodo živeli ljudje, kateri so jo poznali. In kakó tudi ne? Saj še meni, dasiravno sem jo videl le v prvih letih svojega življenja, dostikrat pride na misel „H . . . rihova Špela“.

Nekaj o slovenskih krajevnih imenih na Koroškem.

(Dalje.)

V. Krajevna imena od rastlin.

Mnogo krajevnih imen se ima izvajati od dreves in sploh od rastlin. Na primer prišli so novi naselniki do kraja, kjer je stalo veliko brez in se naselili tam. Rekali so takemu kraju brezje, in tudi vas ali selišče, ktero so tam postavili, bilo je Brezje ali Breza ali Breze ali Breznica (local: v Brezah).

1. Bor. Borovje, več vasij na slovenski strani; Borlje na Zili, Borovlje pri Rožeku; Borovlje v Spodnjem Rožu že leta 1246.: Weiler (zaselje) Verolach, leta 1253. Voerolach, iz česar je sedanja oblika Ferlach (l. 1488.: Vorlach; Valvazor l. 1688. ima že Verlach oder Ferlach); Borovlje blizu Celovca. Borovnica je ime več potokom, kateri tekó skoz borovje, in od njih se imenujejo tudi vasi: Borovnica na Zili, pri Bekštanju, v okolici celovški, pri Borovljah in Medborovnicah v spodnjem Rožu, pri Apačah (nemški Freibach) l. 1106. fluvius, qui dicitur Forunic (Müller pag. 502), l. 1561. Woruniczen. Medborovnice ali prav za prav Med Borovnicama, ker vas stoji med Borovsko in Bajtiško Borovnico; kdo bi spoznal, da je pisava l. 1246. Zwischen-Feroliz in l. 1488. Zwischenforinz slovenska vas Medborovnice! Förolach nemška vas blizu Trga je v Borovljah, istotako Frölach.

2. Brest. Wrist, nemška vas.

3. Breza. Breza, več slovenskih vasij na pr. pri Blatnem gradu, blizu Otmanj, Doberle vesi; Breza pri Rožeku; nemško mesto Friesach izgovarjajo koroški Slovenci Breže ali Freže; nemška vas Fresach = v Brezah; Breznica, Fresnitz, Wriesnizen, Fresen, Brezja ves, Brezov vrh; Brežka vas, da pride to od breze, kaže pisava nemških listin 1272 villa Pirschdorf; Breznik, Pressingberg, Pressinggraben; Pressen l. 1170. ad Frezen.

4. Buča. Wutschein, nemška vas na Kréici.

5. Bukev. Bukovje, nemški l. 1343. Puchprunn.

6. Bilka. Bilčovs, kar je navstalo iz Bilčja ves.

7. Bezovec. Bezja ves, nemški Holern, ker pomeni Holler = bezeg ali bezovec.

8. Čemer = Wasserschierling. Čemernica blizu Rožeka.

9. Črešnja. Črešnjani ali Črešnje, Črešnja ves, nemška ves Tschroschen = Črešnja.

10. Čret. Nemške vasi Tschriet pri Himmelbergu in Weitensfeldu, Tschrietes nad Pustrico in Gschriet; v isti občini, v kateri stoji vas Gschriet, nahaja se tudi selišče Mooswald, kar je doslovna in pravilna prestava slovenske besede čret.

11. Dob. Dob in Dobje je ime več slovenskih vasij, našteji smo jih osem; Poddobje, Dobejnina, Dobejnica, Poddob, kar národ izgovarja Pudab. Tobitsch je Dobič; Deblach ali Döblach je v Dobljah iz v Dobljaneh; Pödeblach. Staroslovenščina ima namesto dob tudi še obliko dober, kar se v krajevnih imenih ne sme zamenjati z besedo dober = gut. Od tega debla je tudi dobrava. Iz obeh imamo jako mnogo krajevnih imen: Dobrije, nemški vasi Döbriach, Döbernizen; nemška vas Steierberg se je imenovala v srednjem veku Dobernik, ker so stanovali tam vitezi na pr. 1131 Reginher von Tovernic. Dobrav smo našteji po slovenski pokrajini petnajst, potem na Nemcih, Dombra (z nosnikom) pri Milstatu leta 1187. Dobraw, necrologium milstatense p. 19: Dobrav, l. 1321.: zu Michl Dombra (michl pomeni v srednji visokonemščini velik), torej Michl Dombra = Velika Dobrova.

12. Drač = salinca = Dornstrauch. Slovenska vas Dračje, kar so pokvarili Nemci v Ladratschen (= na Dračju).

13. Drevlo. Drevlje, slovenska vas na Zili (Nemci Dreilach).

14. Gaber, v staroslov. grabü. Na Gabru, Gabrije, Gabernica, Grabenig zdaj nemška vas na Krki, Gabre nemški Haberperg.

15. Gozd. Gozdič; nemški Göss, Gössthal, Gösskogel, Gösnitz imajo za podlago to besedo; tudi Gönitz je navstalo iz Gösnitz, kar pričajo listine l. 1217.: Gozniz.

16. Hruška ali gruška. Nemška vas Gruska.

17. Hvoja ali hoja. Hojovče blizu Blatnega grada, če ni osebno ime iz debla hod.

18. Hrast več slovenskih naselbin; nemški Kras pri Milstatu je hrast, listina piše l. 1202. Chrazt, in necrolog. milstat. p. 26 Chrazt. Hrastovica, Hrašče, Hraščiče, Kraschach = v Hrašah. (Dalje sledi.)

Marijino Celje.

(S podobo.)

Med najslavnejše Marijine božje poti štejeemo Marijino Celje na Zgornjem Štajerskem. Tudi pobožnim Slovincem je dobro znana le-ta božja pot. Posamez in v velikih procesijah romajo leto za letom tja izprosit si od mogočne nebeske Kraljice, preblažene Device Marije pomoči v zemeljskih stiskah in nadlogah. Neštete so milosti in čudeži, ktere so dobili pobožni romarji na svetem mestu.

O postanku sloveče božje poti v Marijinem Celji se pripoveduje: Otto, sedmi opat v Št. Lamprehtu je razposlal mnihe na razne strani štajerske dežele, da so vernikom oznanovali besedo božjo. Jeden je prišel tudi v dolino, kjer je sedaj božja pot. Takrat je bila čisto zapuščena, le nekteri pastirji so prebivali tam.

Mnih, ki je šel v ta kraj, je imel v svoji celici v Št. Lamprehtu lepo Marijino podobo z Jezuščekom v naročji iz lipovega lesa, ktero je iskreno častil. To je vzal seboj. Na malem hribčku je s pomočjo pastirjev postavil leseno bajto, razdelil v dva dela; v enem je prebival, v drugem pa je postavil podobo Device Marije na neko deblo. Semkaj so pogostoma prihajali revni pre-

bivalci one doline, da so poslušali besedo božjo, katero jim je oznanoval pobožni mnihi, ter molili pred Marijino podobo, ki se je kmalu vsem prikupila. Da so bili bližje svojemu duhovnemu očetu, so si tudi svoje bajte postavili tam okoli, in to je bil začetek Marijinemu Celju.

Tudi po smrti mniha je prihajalo ljudstvo semkaj z velikim zaupanjem do nebeške kraljice in doslej neznanatna božja pot je kmalu zaslovela po širšem svetu.

Okrog l. 1284. je Henrik, obmejni grof na Moravskem, hudo zbolel. Tudi njegove soproge Neže se je polotila bolezen. Iskala in našla sta pomoč in zdravje pri Devici Mariji. Ozdravljena sta romala v Marijino Celje, tam sta položila na oltar bogate darove, s katerimi se je sezidala namesto lesene bajte lepa kamenita kapelica, h kateri je prihajalo vedno več romarjev. — Ko se je leta 1363. ogerski kralj Ludovik I. vojskoval zoper Turke, prosil je zopet blaženo Devico Marijo pomoči, in ona mu je prav po čudežu pomagala premagati sovražnika. Z vsa svojo vojsko je na to romal Ludovik v Marijino Celje ter je dal na svoje stroške sezidati veliko cerkev. Ta je pogorela dné 1. nov. l. 1827., a se je po požaru zopet popravila.

Leto za letom prihaja na blaženo mesto nebroj romarjev. Štejejo jih na leto nad stotisoč. Med njimi prihajajo ljudje vseh, tudi najvišjih stanov, škofje in knezi, kralji in cesarji. In vsi tam najdejo mnogo milostij, Marija jim izprosi nebeške pomoči! *Rastislav.*

Gospodarske stvari.

Zoper mravlje. Vsakdo vé, kako škodljive so mravlje na polju in vrtu. Kedar obseješ sloge, pridejo ti te živalice ter ti odnašajo drago seme; kedar sejatev dozori, ropajo tudi mravlje ter nosijo v svoje podzemne zaloge. Tudi v hišo ti se prikradejo ter ti nadlego delajo. Posebno so pa škodljive sadnemu drevju, na katero romajo v celih procesijah.

Za uničenje mravelj nasvetujejo nastopno sredstvo: 1. Sredi procesije postavi posodico, v kateri je voda namešana z medom; kedar pridejo do posod, toliko časa srkajo iz nje, da obnemorejo in utonijo. 2. Da jim zabraniš hoditi na drevo, vzemi kotranovo vrvi ter oveži jo okrog debla. 3. Najlažje jih je pa moriti, ako se jim postavi na mesto, kamor se zbirajo, dobro obrana kost; ta je kmalu vsa črna mravelj; tedaj oblij jo z vrelo vodo, v koji vse pomrú. 4. Tudi žveplo, namešano z zemljo, jih neki pomori. *„Edin.“*

Paradižnike frišne ohraniti. Vrtnar Köhler priporoča na ta-le način si paradižnike frišne obdržati: Odberó naj se najlepši in popolnem zdravi paradižniki ter naj se zavijó vsak posebej v trtne liste. Tako zaviti paradižniki zložé se v majhne sodčke ali lonce ter se polijó s frišno vodo, tako da voda vedno krije paradižnike. Vsaka dva dneva se voda odlije ter se s frišno nadomesti. Priporočamo to lahko sredstvo našim gospodinjam v poskušnjo. *„Nov.“*

Drobiž.

Kaj je „bilijon“? Jeden milijon milijonov imenujemo bilijon. Kako urno to besedo izgovorimo ali zapišemo, toda nihče bi v svojem življenju ne mogel šteti do bilijona. Le pomislimo. Človek v jedni minuti na-

šteje do 160 ali 170, pa recimo, da ima kdo toliko gibčen jezik, da bi v minuti štel do 200. Naštel bi torej v jedni uri 12.000, v jednem dnevu 288.000 itd. Recimo, da bi bil prvi človek Adam začel šteti in bi vedno naprej in naprej štel do danes, — a do bilijona bi danes ne bil še naštel, kajti za to je treba 9512 let, 34 dni, 5 ur in 40 minut.

Kaj imamo prav za prav nemškega? vprašuje se neki berolinski časopis in pride k sledečemu odgovoru: Najlepša nemška drama je francoska, najlepša nemška opera je laška, najboljši nemški sir je holandski, najlepše nemške toplice so ruske, najboljše nemške žveplenke so švedske, najboljši nemški tobak je turški, najlepši nemški stroji so ameriški, najboljši nemške salame so poljske, najboljše nemško vino je španjsko, najlepše nemške podobe so francoske, najboljši nemški likerji so angleški, najboljše nemška kuhinja je češka, najboljše nemške slaščice so belgijske, najboljši nemški prašiči so ogerski in najboljši nemški rodoljubi so židovski. Ubogi Nemci! Slovenci imamo vsaj kranjske klobase in kislo zelje.

Uganke.

Kdo sem?

I.

Iz svojega žrela bučim kakor grom,
Potresam ravnino, višino;
Če bereš nazaj me, te vedem na dom,
K sosedu in v daljno tujino.

II.

Nekdaj so hiteli junaki na borbo,
In lovci v goščave, na gore z menoj;
Pa beri nazaj me — pozná me surovež,
Zakrivil že marsikater sem uboj.

Rešitev v prihodnji številki.

Rešitev skakalnice v 15. številki.

Stoji, stoji tam lipica,
Pod lipo hladna senčica;
Pa v senci miza kamnata.
Na štiri ogle rezana.

Národna.

Rešili so skakalnico: J. Rupnik v Zadlogu; J. Rabič na Dobravi; J. Pip na Ziljski Bistrici; J. Lučovnik v Šmarjeti; J. Pavlin v Naklem; Jan. Ruprecht v Gospasveti.

Smešničar.

* Na postaji neke lokalne železnice, pa ne konjiške, so stali šolarčki, ko se ravno osebni vlak pripelje. Strojvodja šolarčke povabi, naj se gredó peljat, ker je vlak prazen, da bodo prej prišli v šolo. „O mi rajši gremo peš, se odreže poreden fantek, sicer šolo zamudimo!“

* Učitelj vpraša v šoli: „Janezek, kdo ti je pomagal pri domači nalogi?“ Janezek: „Nihče, gospod učitelj!“ „Janezek, bodi pošten, pa povej odkritosrečno, kdo ti je pomagal, morda tvoj starejši brat?“ Janezek reče: „Ne, ampak brat je celo narogo sam napravil.“

* Žena opazuje mesarja, ki za ušesa vleče prašiča z voza. Čez nekaj časa mu reče: „Gospod mojster! Vi postopate z ubogimi živalimi tako, kakor bi bili vaši učenci.“